

Слобожанська історія

МАКСИМ ВИХРОВ

25 ЖОВТНЯ 2023

Над значенням слів «своє», «рідне», «причетність» я вперше всерйоз замислився надвечір 26 травня 2014 року, у купе потяга «Луганськ — Київ». При собі я мав гаманець, паспорт, мобільник, ноутбук, дві запасні футболки і зміну білизни на три дні. Попереду були п'ятнадцять годин дороги і суцільна невизначеність — слушна нагода для міркувань на «філософські» теми. Утім, ані тоді, ані в наступні роки ні до чого путнього я не додумався. Усе стало на свої місця лише нещодавно і то цілком випадково, коли я дізнався сімейну історію про свого прадіда Івана Пилиповича Вихрова.

Ян Тороп, «Імлисте море», 1899 рік

Він народився 1898 року в родині мельника Пилипа Вихора у Романівці — маленькому селі серед незорого слобожанського степу, на півночі сучасної Луганщини. Жили не бідно, але важко — гарувати доводилося так, що не мали коли в небо глянути. У 1916-му Івана мобілізували до царської армії, записали на російський манер як «Віхрова» і відправили на фронт. До Романівки він повернувся у 1918-му, отруєний німецькими газами, яких наковтався десь у Карпатах. Але вдома Іван побув недовго. У 1919-му в тих краях з'явилися денікінці, які поставили перед вибором: або стаєш «під ружжо», або йдеш під суд і на шибеницю як дезертир. Воювати йому — а тим паче за білих — дуже не хотілося, а йти на шибеницю — й поготів, тож Іван вирішив тікати. Перша невдала спроба обійшлася в сорок шомполів, а під час другої його мало не застрелили, але кінець кінцем Іван утік аж до Воронежа, де — чи то спересердя, чи то від безвиході — вступив до Червоної армії. У Романівку мій прадід повернувся вже у 1920-х — аж із Туркестанського фронту, де за якісь невідомі військові заслуги був нагороджений червоними революційними шароварами.

Війна Іванові сиділа в печінках, тож він оженився зі статною і працювитою дівчиною Фанаскою й вирішив нарешті здійснити свою заповітну мрію — завести власний хутір. Місце він обрав неподалік Романівки, де посеред невеликої улоговини тік струмок, а навколо росли дикі яблуні. Дрібненькі тверді плоди були страшенно кислі, тож місцевість так і прозивалася — Кислівкою. Іван збудував там хату, сараї, повітки, завів худобу, розорав поле — одним словом, став на ноги. Відлюдьками ані Іван, ані Фанаска не були, тож у Кислівці часто збиралися Іванові товариші з Романівки, Гоцьківки, Климівки й інших сіл округи. Випивали, закусували, балакали, співали — насолоджувалися селянським життям.

Але кислівська ідилія тривала недовго. Колективізація набирала обертів. Першими пограбували старших Вихрів: забрали і млин, і худобу, і реманент, і, звісно ж, криту залізом хату. Від заслання Пилипа з дружиною врятувало те, що ніхто в новоствореному колгоспі не тямив, як впоратися з вітряком. Так що мельникові милостиво дозволили залишитись у Романівці й доживати віку в землянці. Невдовзі колективізація дісталася й Кислівки. Рухоме майно забрали в колгосп, нерухоме спалили, а Івана з Фанаскою і трьома малими дітлахами виселили. Щоправда, не в Сибір, як більшість хуторян з округи, а в Романівку, у колгосп — вочевидь, зваживши на заслуги колишнього червоноармійця.

Та сама хата-мазанка в Романівці

У Романівці Іван нашвидкоруч збудував хату-мазанку, але налагодити бодай якесь господарство не встиг: із району прийшла рознарядка на арешт колишніх хуторян. Івана потайки попередили в сільраді, що цього разу червоні шаровари не допоможуть, і йому довелося тікати на Кубань. Чому Фанаску і дітей лишили в спокої, достеменно не відомо, але сталося як сталося. У середині 1930-х Іван наважився перебраться ближче до рідних країв, на шахти Донбасу, де через хронічний кадровий голод на непевний контингент дивилися крізь пальці — аби кайлом махали. Там, на Донбасі, Івана застала Друга світова війна й німецька окупація: шахтар став остарбайтером. Учетверте він повернувся в Романівку в 1945-му й нарешті з'єднався з родиною.

Чи то претензії, які радянська влада колись мала до Івана, забулися, чи то на нього просто махнули рукою, дозволивши вже немолодому чоловікові осісти майже на саме дно колгоспного соціуму. Іван жив тихо, як примара, і до самої старості пас колгоспних волів. У середині 1960-х Іван і Фанаска перебрались у сусіднє велике село Білолуцьк — до сина Миколи, який вирвався з романівського колгоспу на кілька років раніше, підробивши якісь документи. Спершу вони жили в синовій хаті, але скоро Микола побудував їм «хлігель» — малесеньку саманну хатку на власному подвір'ї.

Здавалося, непросте прадідове життя нарешті ввійшло в тихе річище. Окрім звичних господарських клопотів, Іван майстрував з дерева. Це ремесло він опанував ще в Кислівці, будуючи свій хутір. А тепер узявся за домашнє начиння — майстровитому дідові охоче замовляли столи, шафи, стільці, бо готові меблі сільській бідності були не по кишені. Дотримуючись неписаних старожитних правил, із сусідів і знайомих Іван грошей не брав, тому за роботу йому віддячували натурою: хто мішком зерна, хто відром макухи. І хоч це все було незайвим у скромному господарстві Вихрових, до свого ремесла прадід ставився з іронією. Коли його малий онук Микола (мій батько) запитував у старого, що той майструє, той незмінно відповідав: «Гусям ярмо», — що в його лексиконі означало: «Та якусь нісенітницю».

Розмірений плин прадідового життя порушив випадок, який стався наприкінці 1970-х. Дід посковзнувся на ожеледі, впав, сильно вдарився головою і втратив свідомість. У білолуцькій лікарні його за декілька днів відволодали, й Іван прийшов до тями. Щоправда, почасти — він був залізною впевнений, що надворі 1920-ті. «Скажи, Колю, чого я живу в цьому Білолуцьку?» — допитувався в онука. Той, як міг, пояснював дідусеві, що він тут мешкає вже надцять років, що зараз вже ніякі не двадцяті та що все ведеться так, як належить. Старий хитав головою, йшов до баби Фанаски й оголошував: «Бабо, ми живемо в чужій хаті. Це погано, не по-людськи. Збирай речі і поїдемо додому, в Романівку». Фанаска швидко втямила, що сперечатися з дідом в такі моменти марно, а тому починала дуже повільно збиратись. А поки вона «в'язала вузли», приходили син із невісткою, і вже втрюх їм вдавалося вмовити діда трохи відтермінувати переїзд.

Фанаска й Іван (сидять у першому ряду) серед родичів і друзів у Білолуцьку, 1970-ті роки

Але найбільше рідних тривожили прадідові мандрі. Іван виходив із хати й вирушав по сусідніх селах шукати своїх товаришів з 1920-х — тих, що гостювали у нього в Кислівці. Благенький охайно вдягнений дідусь заходив на подвір'я, чемно вітався і питав щось на кшталт: «А де зараз ваш хазяїн Петро?» Зазвичай господарі були вже навіть не другим, а третім поколінням, яке не надто добре пам'ятало того Петра. А часом це були взагалі чужі люди, які ніякого Петра й знати не знали. Вислухавши пояснення, дід лагідно, але вперто провадив: «Так оце ж Петрова хата і хазяїн коло хати мусить бути. Чи ж ви, люди добрі, його від мене ховаєте?» Друзів у приятного Івана Віхрова було багацько, але за пів століття, що випало з прадідової пам'яті, всі вони або померли, або доживали віку деінде, розкидані по світах. Та що люди — зникло й чимало хат. Одні — покинуті — капітулювали під натиском природи, на місці інших нові господарі побудували ліпші будинки. Усе закінчувалося тим, що діда Івана забирав додому син. Помітивши, що батько знов десь подівся, Микола заводив свій ЛуАЗ-969 і вирушав на

пошуки — благо, географія дідових подорожей не простягалася надто далеко.

Так тривало близько двох років, аж поки дід Іван раптово зліг і невдовзі тихо помер. Це було ранньою весною 1981 року. Мене ще тоді не було на світі, але той день добре запам'ятав мій батько. Земля якраз почала відтавати, пройшли рясні дощі і ґрунтова дорога до білолуцького кладовища стала такою непролазною, що в баговинні застряг навіть гусеничний тракторець. Тож домовину несли по косогору на руках. Попереду був хрест, перев'язаний рушником, а син і онук мовчки йшли слідом. У батьковій голові крутилися різні думки. Зокрема, думалося йому про те, чому дід «переселився» саме в 1920-ті. І тут виринув один давній спогад. Якимось він спитав у баби Фанаски: «А коли вам за все ваше життя велося найліпше?» Відповідь здавалося йому очевидною: тоді, у 1970-х, ані молодші, ані старші Віхрови вже нарешті не бідували і могли насолоджуватися відносно спокійним життям. Але баба, надовго замислившись, відповіла: «Та тоді на Кислівці, коли самі собі хазяйнували. Ото тоді ми по-людськи жили».

Іван Пилипович Віхров. Фото з пам'ятника

Івана Віхрова поховали на тихому білолуцькому кладовищі під горою. Там я з ним і «познайомився», вдивляючись в худорляве дідове обличчя на чорно-білій фотографії на потрісканому емалевому овалі. «Віхров Іван Пилипович» — і дві дати, між якими пролягло довге й нещасливе життя. За переказами, це фото він привіз із Німеччини — напевно, знімку зробили, щоб зробити остарбайтерам «аусвайси». Хто зна, як воно насправді було. І хто зна, коли в дідових очах з'явився отой смуток. Але здогадуюся, коли того смутку ще не було: тоді, коли Іван мав своє і жив серед своїх. Романівка, до якої він стільки разів повертався, була йому рідною — декілька поколінь Віхрів обживали її, за сімейною легендою, мало не з часів заснування наприкінці XVIII століття. Але багатотисячні потоки переселенців-колоністів виштовхувало з насиджених місць у тутешні степи прагнення свободи (по-старому – слободи), слобожанська формула котрої була проста: мати свій клопіт землі і жити з власної праці та з Божої ласки. Все це в Івана забрала комуна. Колгоспне життя було гидкою пародією на старий уклад, принизливим існуванням «на нашій, не своїй землі», яке вимучило декілька слобожанських поколінь. Можливо, саме тому, коли запобіжники прадідового розуму дали збій, він і провалився у 1920-ті — в ті часи, коли працював найважче, але мав найдорожче — своє.

Але до свого ще були потрібні свої — всі ті, з ким прадіда пов'язувало широке невидиме плетиво кривдності, дружби, притягальства, сусідства. Тому він, певно, й обрав Кислівку — ніби окремо, та все ж недалечко. Тому й тягнуло його в рідні романівські краї з Кубані, з Туркестану, з Німеччини. Тому й не лишився на Донбасі, куди тікало чимало сільських хлопців

в надії швидко підзаробити або просто вирватись з колгоспного кріпацтва. Звісно, на старості, у Білолуцьку, він доживав серед найближчої рідні. Та люди його покоління були зовсім інакші, ніж сучасні номади (в географічному й соціальному сенсі слова). Затятий слобожанський індивідуалізм дивним чином сполучався з міцним чуттям спільноти, громади ширшої, ніж сім'я. Але ту громаду розшматували війни, репресії, Голодомор (у 1932–1933 роках вимерла більш як третина мешканців Романівки) і все інше, чим нас обдарувала більшовія. Ну і звісно ж — невблаганний час. Повернувшись із Німеччини, дід Іван прийняв це і змирився — бо що ще вдієш? Але не дивно, що коли прадідове раціо дало слабину, то він кинувся навіть — геть з цієї самотньої, безпритульної дійсності, туди, де було своє і були свої. Може, із втратою хутора у Кислівці дід Іван таки примирився, але Романівка лишилася для нього останньою станцією перед втраченим раєм. Певно, йому хотілося дістатись бодай туди, якщо вже далі потяг не йде.

Я не знаю, який саме вердикт поставили медики, засвідчивши смерть Івана Віхрова — у 83-річної людини достатньо формальних причин перестати жити. Та думається мені, що мій впертий прадід просто вирішив прокласти інший маршрут: раз не вдалося знайти своє і своїх на цьому світі, значить, треба шукати деінде. Я вірю, що десь на Небі також є степ (його там просто не може не бути). І десь у тому степу є маленька улоговина, де тече струмочок і ростуть дикі яблука, дрібненькі й кислі. І стоїть там хутір, звідки часом линути тихі слобожанські пісні.

МАКСИМ ВІХРОВ

25 ЖОВТНЯ 2023

Warning: count(): Parameter must be an array or an object that implements Countable in </home/kairosbo/verbum.com.ua/www/wp-includes/post-template.php> on line **284**